

М. Г. Моторигіна, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТАНДАРТИ ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ЗАХИСНИКОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. Стаття 129 Конституції України передбачає, що однією із засад судочинства є забезпечення обвинуваченому права на захист. Відповідно до ч. 1 ст. 20 КПК України підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає, зокрема, у наданні йому можливості користуватися правовою допомогою захисника. Проте важливо, що такі права повинні бути не теоретичними (ілюзорними), а конкретними і дієвими¹. Наразі незважаючи на наявність правової регламентації цієї засади, постійного наукового інтересу до проблем реалізації права на захист, досі актуальними залишаються питання щодо ефективності здійснення захисту адвокатом у кримінальному провадженні, оскільки, як наголошує Європейський суд з прав людини, саме по собі призначення захисника не забезпечує ефективної допомоги².

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку проблеми дотримання права особи на захист у різні часи зробили такі науковці, як С. А. Альперт, Т. В. Варфоломеева, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренко, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевий, Я. П. Зейкан, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, М. М. Міхеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, А. Л. Рівлін, О. Д. Святоцький, Л. Д. Удалова, М. О. Чельцов, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін.

¹ Микеле де Сальвіа, *Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г.* (Юридический центр Пресс 2004) 284

² Judgment of European court of human rights in case of «Artico v. Italy» 13 May 1980 (Application no. 6694/74) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (дата звернення 01.09.2020)

Метою статті є дослідження стандартів, розроблених Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), для здійснення ефективного захисту захисником у кримінальному провадженні й забезпечення його ефективності, та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. Стандарти ефективного захисту сформульовані в численних правових позиціях ЄСПЛ, який завжди приділяє значну увагу гарантіям прав особи, у тому числі права на захист. Так, наприклад, одним із найперших і найголовніших стандартів ефективного захисту є належна кваліфікація захисника (адвоката). У справі «Артико проти Італії» ЄСПЛ зазначив, що держава має право регламентувати доступ адвокатів до суду, а в деяких випадках і заборонити такий доступ певним особам, а також встановлювати умови, яким мають відповідати адвокати, що допускаються до суду. Наприклад, держава може вимагати певної кваліфікації. Обмеження кількості адвокатів для одного обвинуваченого та заборона доступу адвокатів до суду на підставі підозри в їх кримінальних контактах були визнані сумісними із вимогами ст. 6 (3) (с) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ)³.

Щодо визначення переліку тих адвокатів, хто може здійснювати захист у суді, що також можуть обмежити право на вибір призначуваного адвока-

³ Judgment of European court of human rights in case of «Artico v. Italy» 13 May 1980 (Application no. 6694/74) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (дата звернення 01.09.2020)

Див. також.: Judgment of European court of human rights in case of «G. Ensslin, A. Baader & J. Raspe v the Federal Republic of Germany» 8 July 1978 (Application no. 7572/76, 7586/76 et 7587/76) on the admissibility of the applications. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73445> (дата звернення 01.09.2020)

та без порушення захищених КЗПЛ прав, у справі «Мефта та інші проти Франції» ЄСПЛ постановив, що особливий характер Касаційного суду Франції виправдовував подання усних аргументів при розгляді ним справи лише адвокатами відповідної спеціалізації¹. Аналогічно у справі «Майзіт проти Росії» ЄСПЛ установив, що ст. 6 КЗПЛ не було порушено, коли обвинуваченому відмовили в тому, щоб його інтереси у кримінальній справі представляли його мати та сестра. ЄСПЛ погодився з доводом держави, що призначення як захисників професійних юристів, а не пересічних громадян служило інтересам якості захисту з огляду на тяжкість обвинувачень і складність справи².

У справі «Загородній проти України» ЄСПЛ підкреслив, що хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду. Особа, проти якої висунуті кримінальні обвинувачення, яка не бажає захищатись особисто, повинна мати можливість скористатись юридичною допомогою за власним вибором. Проте це останнє право також не може вважатись абсолютним і, таким чином, національні суди можуть не прийняти вибір особи, коли існують відповідні та достатні підстави вважати, що того вимагають інтереси правосуддя. Більше того, законодавча вимога щодо наявності у захисника юридичної освіти не є порушенням вищезазначеного положення. На думку Суду, таке обмеження права на вільний вибір захисника саме по собі не порушує питання за ст. 6 (3) (с) КЗПЛ, оскільки певна юридична кваліфікація може вимагатись для забезпечення ефективного захисту та безперешкодного функціонування системи правосуддя³.

У практиці ЄСПЛ чітко простежується такий стандарт ефективного захисту, як обов'язок захисника, який взяв на себе захист, провадити доказову діяльність (активний захист). Хоча у ст. 6

КЗПЛ немає чіткого положення, яке гарантувало б захиснику право шукати докази, розслідувати факти, опитувати потенційних свідків або замовляти експертизу, у практиці ЄСПЛ можна знайти певні ознаки визнання ним важливості слідчих прав саме у захисника. Так, у справі «Дайанан проти Туреччини» ЄСПЛ указав, що з моменту взяття особи під варту справедливість провадження вимагає здатності одержувати весь спектр послуг, які безпосередньо пов'язані з наданням юридичної допомоги. У цьому зв'язку адвокат повинен мати можливість забезпечувати без будь-яких обмежень такі основоположні складники захисту цієї особи, як обговорення справи, організація захисту, збирання доказів на користь обвинуваченого, підготовка до опитування, надання підтримки обвинуваченому в його скрутному становищі та перевірка умов тримання під вартою⁴. Отже, ЄСПЛ зайняв позицію, відповідно до якої до функцій адвоката належить розслідування справи його клієнта як одне з прав, які сукупно становлять право підозрюваного або обвинуваченого на справедливий судовий розгляд.

Проте виходячи з наведеного, цікавим видається питання щодо моменту, з якого адвокат має право починати доказову діяльність, оскільки кримінальне провадження може бути розпочате щодо особи, якій тривалий час не повідомляють про підозру. Це означає, що з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань до повідомлення про підозру особа не має можливості користуватись правами підозрюваного, що не дозволяє здійснювати ефективний захист у кримінальному провадженні.

У цьому зв'язку вважаємо за необхідне зазначити про таке. ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» постановив, що спосіб застосування ст. 6 (1) (с) і ст. 6 (3) (с) КЗПЛ на етапі досудового слідства залежить від особливостей відповідного провадження та обставин конкретної справи. Момент, з якого ст. 6 застосовується в «кримінальних» справах, також залежить від обставин самої справи, оскільки провідне місце, яке посідає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «матеріально-правовій», а не «формальній» концепції «обвинувачення» у значенні ст. 6 (1) (с)

¹ Judgment of European court of human rights in case of «Meftah and Others v France» 26 July 2002 (Application nos. 32 911/96, 35237/97 and 34595/97). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60638> (дата звернення 01.09.2020)

² Judgment of European court of human rights in case of «Mayzit v Russia» (Application no. 63378/00) 20 January 2005, final 06/07/2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68067> (дата звернення 01.09.2020)

³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Загородній проти України» від 24 листопада 2011 р. (заява №27004/06) остаточне 24.02.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_739 (дата звернення 01.09.2020)

⁴ Judgment of European court of human rights in case of «Dayanan v. Turkey» 13 October 2009 (Application no. 7377/03) final 13.01.2010 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95015> (дата звернення 01.09.2020)

КЗПЛ. Суд змушений за зовнішніми ознаками роздивитися і розслідувати реальну ситуацію з процедурою, про яку йдеться¹.

Суд неодноразово підкреслював, що право на правову допомогу виникає в момент, коли становище людини стає суттєво вразливим, навіть якщо її офіційно не затримано як підозрювану. Суд пояснив, що становище заявника стало значно вразливішим одразу після вжиття серйозних слідчих заходів щодо перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення. Тож було констатоване порушення ст. 6 (1) (с) КЗПЛ, оскільки момент виникнення права на правову допомогу не залежить від того, який формальний статус має підозрювана у скоєнні злочину особа².

У справі «Титаренко проти України» ЄСПЛ визнав, що випадок відібрання пояснень слід вважати офіційним контактом з органами кримінального переслідування, а отже, мають бути дотримані гарантії, передбачені для підозрюваної особи, зокрема забезпечено право на правову допомогу захисника-адвоката³.

Таким чином, на наше переконання, враховуючи правові позиції ЄСПЛ, необхідно на національному законодавчому рівні врегулювати питання щодо наділення процесуальними правами осіб, яким хоча і не повідомлено про підозру, проте щодо яких здійснюється кримінальне провадження та проводиться доказова діяльність. Вважаємо, що це відповідатиме міжнародно-правовим стандартам у сфері забезпечення ефективного захисту у кримінальному провадженні.

Ще одним стандартом, прийняття якого сприяє здійсненню ефективного захисту, є добросовісність виконання адвокатом своїх обов'язків. Якість послуг, що надаються захисником, також безпосередньо залежить від того, чи сумлінно адвокат виконує свої обов'язки у кримінальному провадженні щодо свого клієнта. Наприклад, ЄСПЛ зазначив, що неявка адвоката вважається, як правило, недоліком, який є очевидним для держави.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457 (дата звернення 01.09.2020)

² Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457 (дата звернення 01.09.2020)

³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Титаренко проти України» від 20 грудня 2012 р. (заява № 31720/02). URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1355989657> (дата звернення 01.09.2020)

У справі «Артико проти Італії» призначений заявникові адвокат відмовився представляти його від самого початку справи, посилаючись на інші зобов'язання та погане здоров'я. Проте держава не замінила цього призначеного адвоката іншим. Зробивши висновок про порушення ст. 6 (3) КЗПЛ, ЄСПЛ наголосив, що коли призначений адвокат не має можливості виконувати свої обов'язки і органи держави обізнані про це, вони зобов'язані або замінити його, або переконатися, що він виконує свої обов'язки⁴.

Якість захисту буде суттєво погіршуватися у разі мовчання адвоката й очевидного невиконання ним його основних обов'язків, що може бути визнано як бездіяльність захисника, а отже, служити підставою для втручання держави. У справі «Фалькао Душ Сантуш проти Португалії» адвокат був присутній на суді, але мовчав, не проводив перехресного допиту свідків і не вдавався до інших дій від імені заявника, який неодноразово скаржився органам держави на таке погане представлення його інтересів. ЄСПЛ зазначив, що органи держави не змогли гарантувати реальну правову допомогу, крім простого «призначення» адвоката, і що вони були зобов'язані втрутитися⁵.

Ще одним чинником, який впливає на якість надання послуг захисником, є його незалежність, що передбачає свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність, зокрема, із боку держави. Незалежність є важливою передумовою належного виконання обов'язку із захисту клієнта. Адвокат має право протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, уникати у своїй професійній діяльності компромісів, що зменшували б його незалежність, із метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться із законними інтересами клієнта та перешкоджають належному наданню йому правової допомоги. Під час здійснення захисту адвокат не повинен керуватися вказівками інших осіб стосовно змісту, форм, методів, послідовності і часу реалізації його професійних прав і обов'язків,

⁴ Judgment of European court of human rights in case of «Artico v. Italy» 13 May 1980 (Application no. 6694/74). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (дата звернення 01.09.2020)

⁵ Arrêt Cour européenne des droits de l'homme Affaire «Falcao dos Santos v Portugal» 3 Juillet 2012 (Requête no 50002/08) définitif 19.11.2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111835> (дата звернення 01.09.2020)

якщо вони суперечать обраній стратегії захисту чи правовій позиції у справі¹.

ЄСПЛ надає державам певні межі розсуду в оцінці необхідності будь-якого втручання в дії захисника, але такі межі розсуду залежать від відповідних норм та їх конкретного застосування. ЄСПЛ вважає, що держава не може нести відповідальність за кожен недолік у діях адвоката, призначеного надавати безоплатну правову допомогу. Концепція незалежності адвоката від держави означає, що здійснення захисту є по суті відносинами між підсудним та його захисником, незважаючи на те, чи захисника було призначено для надання послуг за рахунок держави, чи його послуги оплачуються у приватному порядку. ЄСПЛ погоджується, що компетентні національні органи влади зобов'язані відповідно до ст. 6 (3) (с) КЗПЛ втрутитися лише у випадку, якщо якимось іншим чином їм стає відомо про явні та достатні факти невиконання захисником обов'язку забезпечення ефективного представництва².

Зупинимось ще на одному моменті. Із приводу присутності захисника на слуханнях ЄСПЛ у справі «Балліу проти Албанії» зазначив, що заявник не бажав захищати себе особисто, а обраний ним адвокат не виконував свого обов'язку. Отже, внутрішній суд оголосив про перерву у слуханнях і, відтак, проводив його за відсутності адвоката заявника, хоча і в присутності самого заявника. У цій ситуації ЄСПЛ вважає, що органи влади достатнім чином виконали свої зобов'язання щодо забезпечення правової допомоги і тоді, коли зупинили слухання для того, щоб дати можливість адвокату заявника виконати свій обов'язок. Проте на слуханнях у районному суді Дурреса, коли в зал викликали свідків обвинувачення, заявник і його адвокат мали можливість ставити їм запитання, але вони вирішили цього не робити: заявник мов-

чав, а його адвокат був відсутній³. Таким чином, у цьому випадку той факт, що захисник був відсутній на слуханні справи, негативно позначився на ефективності захисту у кримінальному провадженні.

На здійснення ефективного захисту в кримінальному провадженні також впливають дотримання захисником установлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні та оскарження порушення встановлених строків іншими учасниками. У справі «Меріт проти України» ЄСПЛ нагадує, що ст. 13 КЗПЛ гарантує ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі в разі порушення положень ст. 6 (1) КЗПЛ щодо розгляду справи впродовж розумного строку. ЄСПЛ повторює, що засіб є «ефективним», якщо він може бути використаний або для прискорення винесення судом рішення у справі, або для забезпечення заявника відповідним відшкодуванням за затримку, яка вже допущена. ЄСПЛ зазначає, що у своїх попередніх зауваженнях Уряд повідомив, що заявнику були доступні засоби правового захисту щодо його скарг. Оскільки Уряд посилається на ті самі аргументи щодо скарг заявника на порушення ст. 13, то вони, як і заперечення Уряду, мають бути відхилені⁴.

Таким чином, ЄСПЛ доходить висновку, що в цій справі було порушено ст. 13 КЗПЛ через відсутність у внутрішньому законодавстві ефективного і доступного засобу правового захисту щодо скарги заявника стосовно тривалості розгляду кримінальної справи⁵.

Стандартом активного захисту слід вважати й особисту перевірку захисником добровільності відмови затриманого від призначеного Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги захисника, а також роз'яснення клієнту його прав і можливих наслідків відмови від захисника. У справі «Яременко проти України» ЄСПЛ був уражений тим фактом, що внаслідок заходів, до

¹ Павліченко О, Яворська В (упоряд), *Посібник з організації роботи Офісу громадського захисту* (Українська фундація правової допомоги, 2013) <http://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2012-12-17> (дата звернення 01.09.2020)

² Див.: Judgment of European court of human rights in case of «Kamasinski v. Austria» 19 December 1989 (Application no. 9783/82) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (дата звернення 01.09.2020); Arrêt Cour européenne des droits de l'homme Affaire «Bogumil c. Portugal» 7 Octobre 2008 (Requête no 35228/03) *definitif 06/04/2009* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88742> (дата звернення 01.09.2020); Judgment of European court of human rights in case of «Orlov v. Russia» 21 June 2011 (Application no. 9783/82) final 21.09.2011 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273> (дата звернення 01.09.2020)

³ Judgment of European court of human rights in case of «Balliu v. Albania» 16 June 2005 (Application no. 74727/01) final 30.11.2005 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401> (дата звернення 01.09.2020)

⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004 р. (заява №66561/01) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110 (дата звернення 01.09.2020)

⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004 р. (заява №66561/01) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110 (дата звернення 01.09.2020)

яких вдалися органи влади, заявник не зміг скористатися перевагами обов'язкового представництва й опинився в ситуації, в якій, як він стверджував, його примусили відмовитися від свого права на захисника та свідчити проти себе.

Той факт, що зізнання у вчиненні злочину було отримане від заявника за відсутності захисника, і те, що заявник одразу відмовився від свого зізнання, коли захисник вже був присутній, свідчать про уразливість його становища та реальну потребу у відповідній юридичній допомозі, якої його фактично позбавили в той спосіб, в який слідчий райвідділу міліції застосував свої дискреційні повноваження стосовно кваліфікації розслідуваного злочину. ЄСПЛ вважає, що спосіб, у який захисника усунули від участі у справі, та підстави, якими було пояснено це рішення, а також підтвердження відсутності юридичних підстав для такого заходу викликають серйозні сумніви щодо справедливості всього провадження в цій справі. ЄСПЛ бере до уваги й той факт, що захисникові дозволили повернутися до участі у справі в червні 2001 р. без будь-якого натяку на те, що стверджуваних підстав для його усунення вже не існує. Таким чином, було порушено ст. 6 (3) (с) КЗПЛ¹.

Отже, на нашу думку, правильним і таким, що відповідає міжнародно-правовим стандартам, є підхід вітчизняного законодавця, який у ст. 54 КПК України передбачив, що відмова від захис-

ника або його заміна повинна відбуватися виключно у присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Проте в таких ситуаціях важливе значення має правильне застосування положень цієї статті у правозастосовній практиці.

Висновки. На підставі проведеного дослідження слід констатувати, що забезпечення ефективного захисту в кримінальному провадженні не можливе без урахування стандартів, які протягом багатьох років формувалися в правових позиціях ЄСПЛ, який неодноразово наголошував на тому, що саме по собі призначення захисника не забезпечує надання ефективної професійної правничої допомоги. Узагальнення практики Суду дозволило виокремити групу стандартів, які сприяють здійсненню ефективного захисту захисником у кримінальному провадженні. До неї, на наш погляд, можна віднести: 1) належну кваліфікацію адвоката; 2) обов'язок захисника, який взяв на себе захист, провадити доказову діяльність (активний захист); 3) добросовісність виконання адвокатом своїх обов'язків; 4) розумну незалежність адвоката від держави; 5) обов'язкову присутність захисника на слуханнях (у залі судового засідання); 6) дотримання захисником установлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні та оскарження у разі їх порушення іншими учасниками; 7) особисту перевірку захисником добровільності відмови від призначеного захисника, а також роз'яснення клієнту його прав і можливих наслідків відмови від захисника.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02), остаточне 12.09.2008 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (дата звернення 01.09.2020)

REFERENCES

List of legal documents

Cases

1. Arret Cour européenne des droits de l'homme Affaire «Bogumil c. Portugal» 7 Octobre 2008 (Requête no 35228/03) définitif 06/04/2009 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88742> (in French)
2. Arret Cour européenne des droits de l'homme Affaire «Falcao dos Santos v Portugal» 3 Juillet 2012 (Requête no 50002/08) définitif 19.11.2012 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111835> (in French)
3. Judgment of European court of human rights in case of «G. Ensslin, A. Baader & J. Raspe v the Federal Republic of Germany» 8 July 1978 (Application no. 7572/76, 7586/76 et 7587/76) on the admissibility of the applications. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73445> (in English)
4. Judgment of European court of human rights in case of «Artico v. Italy» 13 May 1980 (Application no. 6694/74) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (in English)
5. Judgment of European court of human rights in case of «Kamasinski v. Austria» 19 December 1989 (Application no. 9783/82) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (in English)
6. Judgment of European court of human rights in case of «Meftah and Others v France» 26 July 2002 (Application no s. 32911/96, 35237/97 and 34595/97) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60638> (in English)

7. Judgment of European court of human rights in case of «Balliu v. Albania» 16 June 2005 (Application no. 74727/01) final 30.11.2005 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69401> (in English)
8. Judgment of European court of human rights in case of «Mayzit v Russia» (Application no. 63378/00) 20 January 2005, final 06/07/2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68067> (in English)
9. Judgment of European court of human rights in case of «Dayanan v. Turkey» 13 October 2009 (Application no. 7377/03) final 13.01.2010 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95015> (in English)
10. Judgment of European court of human rights in case of «Orlov v. Russia» 21 June 2011 (Application no. 9783/82) final 21.09.2011 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273> (дата звернення 01.09.2020) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273> (in English)
11. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Tytarenko proty Ukrainy» vid 20 hrudnia 2012 r. (zaiava № 31720/02) URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1355989657> (in Ukrainian)
12. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Zahorodnii proty Ukrainy» vid 24 lystopada 2011 r. (zaiava № 27004/06) ostatechno 24.02.2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_739 (in Ukrainian)
13. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Merit proty Ukrainy» vid 30 bereznia 2004 r. (zaiava № 66561/01) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110 (in Ukrainian)
14. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Shabelnyk proty Ukrainy» vid 19 liutoho 2009 r. (zaiava № 16404/03) URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457 (in Ukrainian)
15. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Iaromenko proty Ukrainy» vid 12 chervnia 2008 r. (zaiava № 32092/02), ostatechno 12.09.2008 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405 (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Michele de Salvia, *Precedenty Evropejskogo suda po pravam cheloveka. Rukovodjashhie principy sudebnoj praktiki, odnosjashiesja k Evropejskoj konvencii o zashhite prav cheloveka i osnovnyh svobod. Sudebnaja praktika s 1960 po 2002 g.* [Precedents of the European Court of Human Rights. Judicial Practice Guidelines Relating to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Judicial practice from 1960 to 2002] (Juridicheskij centr Press 2004) (in Russian).
2. Pavlichenko O, Javorsjka V (compilers), *Posibnyk z orghanizaciji roboty Ofisu ghromadsjkogho zakhystu* [Guide to organizing the work of the Office of Public Protection] (Ukrainian Legal Aid Foundation 2013) <http://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2012-12-17> (in Ukrainian).

Моторигіна М. Г. Стандарти здійснення ефективного захисту захисником у кримінальному провадженні

Стаття присвячена дослідженню стандартів, розроблених ЄСПЛ для здійснення ефективного захисту захисником у кримінальному провадженні й забезпечення його ефективності.

На підставі узагальнення практики ЄСПЛ виокремлено групу стандартів, які сприяють здійсненню ефективного захисту захисником у кримінальному провадженні. До неї слід віднести: 1) належну кваліфікацію адвоката; 2) обов'язок захисника, який взяв на себе захист, провадити доказову діяльність (активний захист); 3) добросовісність виконання адвокатом своїх обов'язків; 4) розумну незалежність адвоката від держави; 5) обов'язкову присутність захисника на слуханнях (у залі судового засідання); 6) дотримання захисником установлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні та оскарження у разі їх порушення іншими учасниками; 7) особисту перевірку захисником добровільності відмови від призначеного захисника, а також роз'яснення клієнту його прав і можливих наслідків відмови від захисника.

Зроблено висновок, що забезпечення ефективного захисту у кримінальному провадженні не можливе без урахування стандартів, які протягом багатьох років формувалися в правових позиціях ЄСПЛ, який неодноразово наголошував на тому, що саме по собі призначення захисника не забезпечує надання ефективної професійної правничої допомоги.

Ключові слова: захист, захисник, стандарти ефективного захисту, право на захист, сторона захисту.

Моторыгина М. Г. Стандарты осуществления эффективной защиты защитником в уголовном производстве

Статья посвящена исследованию стандартов, разработанных ЕСПЧ для осуществления эффективной защиты защитником в уголовном производстве и обеспечения ее эффективности.

На основании обобщения практики ЕСПЧ выделено группу стандартов, способствующих осуществлению эффективной защиты защитником в уголовном производстве. К ней следует отнести: 1) надлежащую квалификацию адвоката; 2) обязанность защитника, который взял на себя защиту, проводить доказательственную деятельность (активная защита); 3) добросовестность выполнения адвокатом своих обязанностей; 4) разумную независимость адвоката от государства; 5) обязательное присутствие защитника на слушаниях (в зале судебного заседания); 6) соблюдение защитником установленных законом процессуальных сроков в уголовном производстве и обжалование в случае их нарушения другими участниками; 7) личную проверку защитником добровольности отказа от назначенного защитника, а также разъяснение клиенту его прав и возможных последствий отказа от защитника.

Сделан вывод, что обеспечение эффективной защиты в уголовном производстве не возможно без учета стандартов, сформированных на протяжении многих лет в правовых позициях ЕСПЧ, который неоднократно подчеркивал, что само по себе назначение защитника не обеспечивает предоставление эффективной профессиональной правовой помощи.

Ключевые слова: защита, защитник, стандарты эффективной защиты, право на защиту, сторона защиты.

Motoryhina M. G. Standards for the implementation of effective defence in the criminal proceedings

The article covers the study of the standards developed by the ECHR for the effective defense counsel's defense in criminal proceedings, as well as its effectiveness.

A group of standards has been identified basing on the generalization of the legal practice of the European Court of Human Rights. The given standards contribute to the implementation of the effective defense counsel's defense in criminal proceedings. The given group should include: 1) the lawyer's proper competence; 2) the duty of the defense counsel undertaking the defense to conduct evidentiary activities (active defense); 3) the lawyer's faithful discharge of his duties; 4) the lawyer's reasonable independence from the state; 5) the defense counsel's obligatory presence at the hearings (in the courtroom); 6) the defense counsel's observance of the law-established procedural terms in the criminal proceedings and appealing them in case of their violation by other participants; 7) the defense counsel's personal inquiry of the client's voluntary waiver of the court-appointed lawyer, as well as the clarification of the rights and possible consequences of the waiver of the court-appointed lawyer to the client.

Taking into account the legal positions of the ECHR a proposal was made on the need to nationally regulate the issue of granting the procedural rights to the persons who were not served the charge papers, but against whom the criminal proceedings and evidentiary activities are conducted. We believe that this will comply with international legal standards in the field of the effective defense in criminal proceedings.

It is concluded that the provision of the effective defense in criminal proceedings is not possible without taking into account the standards that have been formed for many years in the legal positions of the ECHR which has repeatedly stressed that the appointment of a defense counsel itself does not provide effective professional legal assistance.

Keywords: defense, defense counsel, standards of effective defense, right to defense, defense team.